

УДК 656.073

ЩОДО ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМКІВ РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНО-МИТНОГО КОМПЛЕКСУ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

Мірошніченко С.В.

Університет митної справи та фінансів

У статті проведено аналіз сучасного стану залізничного транспорту України й досліджено внутрішньо-галузеві проблеми, які унеможливають динамічний розвиток залізничного транспорту та створюють загрози для економічної безпеки країни. Підтверджено неможливість подальшого відтермінування трансформації галузі на ринкових засадах. Запропоновано механізми її подальшого розвитку та реформування. **Ключові слова:** Транспортні системи, транспортні коридори, транспортна інфраструктура, залізничний транспорт, реформування залізничної галузі, економічна безпека.

Постановка проблеми. Найважливішим елементом динамічного розвитку науково-технічного прогресу процесів глобалізації є транспортна інфраструктура, без якої неможливий розвиток територій та стає зростання економіки. Вона є базою для забезпечення успішного соціально-економічного розвитку країни.

Процеси вдосконалення і розвитку міжнародного поділу праці і формування світового господарства на основі сучасного світового ринку, зростаючі темпи зростання зовнішньої торгівлі, перетворення панівних монополій в транснаціональні корпорації і процеси глобалізації бізнесу,

розвитку міжнародного виробництва – все це вимагає негайних кроків по розвитку транспортного потенціалу України, в першу чергу, як транзитної держави між Сходом і Заходом [1].

Залізнична галузь України за останні роки демонструє негативну динаміку розвитку. Показники обсягів перевезень вантажів (рис. 1) і пасажирів (рис. 2) продовжують стрімко падати. Причинами падіння обсягів залізничних перевезень є загальний кризовий стан економіки, високий рівень фізичного зносу рухомого складу залізничного транспорту, технічна й технологічна невідповідність залізничної інфраструктури вимогам сьогодення, низький рівень організації перевізного процесу та неефективна робота галузі загалом, а також відсутність результатів структурних та інституційних змін в галузі [2].

Одне з головних завдань економіки України – суттєве підвищення ефективності використання транзитного потенціалу держави, з урахуванням розвиненості існуючих транспортних систем і мереж, а також рівня і стану інфраструктури [4].

Розвиток існуючої інфраструктури залізничного транспорту, в концепції розвитку міжнародних транспортних коридорів і транспортно-митної інфраструктури держави, головний напрям інтеграції українських залізниць у глобальну транспортну систему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку залізничного транспорту України присвячено праці багатьох вчених та практиків, а саме: В.Л. Дикань [5], Ейтутіс Г.Д. [6], Карпов В.М. [7], Никифорок О.І. [8]. В наведених публікаціях здійснюється аналіз та вивчення проблем і перспектив розвитку як вантажних, так і пасажирських перевезень залізничним транспортом України.

Якщо ж говорити про наукові праці, що стосуються інтеграції українських залізниць у глобальну транспортну систему, то можна виділити праці Макаренка М.В. [9], Бараша Ю.С. [10], Колеснікова Н.М. [11], Блудова Т.В. [12], Варналій З.С. [13] та інших.

Зокрема, вагомий внесок у розвиток стратегії реформування та підвищення ефективності роботи залізничного транспорту України, розроблення теоретико-методологічних аспектів дослідження економічних ризиків та оцінки діяльності підприємств залізничного транспорту, формування сучасної моделі функціонування залізничного транспорту України, його ринкової

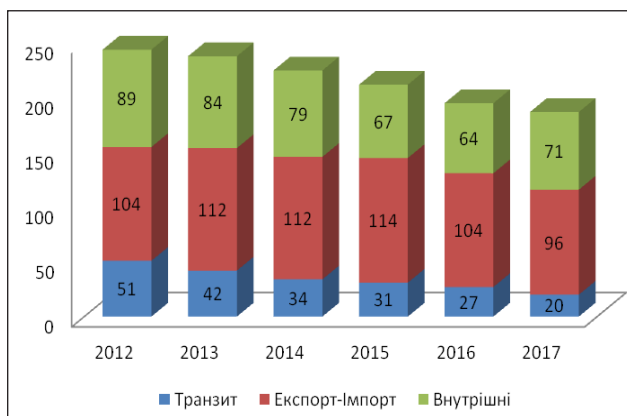

Рис. 1. Обсяги перевезень вантажів залізничним транспортом, млрд. т. км.

Джерело: розроблено автором за даними [3]

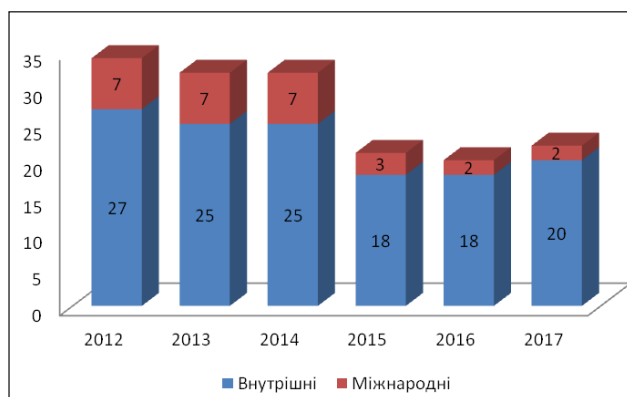

Рис. 2. Обсяги перевезень пасажирів залізничним транспортом, млрд. пас. км.

Джерело: розроблено автором за даними [3]

трансформації зроблено в роботі [9]. Проблеми підвищення конкурентоспроможності залізничного транспорту України у спосіб проведення структурної реформи та зниження збитковості пасажирських перевезень розглянуті в праці [10]. Адаптивно-організаційний механізм ціноутворення на залізничному транспорті в умовах реформування галузі за результатами наукових досліджень, присвячених методологічним і практичним питанням ціноутворення у транспортній галузі запропоновано в [11]. Проте недостатньо дослідженими й не вирішеними у практичній площині залишаються питання реформування та розвитку залізничного транспорту в контексті забезпечення економічної безпеки держави, демонополізації та впровадження ринкових відносин у роботу галузі.

Перспективним напрямом досліджень є розвиток наукової теорії забезпечення економічної безпеки держави і інтеграції українських залізничних перевезень в глобальну систему перевезень теоретичні аспекти якої в Україні розроблені в [12; 13]. Питання більш ефективного використання транзитного потенціалу держави і включення показників розвитку транспортної галузі до системи показників оцінки впливу на економічну безпеку держави розглянуті в роботах [14-16].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Досліджуючи проблематику даної статті, а саме шляхи ефективної інтеграції залізничного транспорту України у глобальну транспортну систему, було виявлено, що на даний час відсутня чітка державна програма розвитку галузі, яка б враховувала існуючу транспортно-митну інфраструктуру в концепції розвитку міжнародних транспортних коридорів і транспортно-митної інфраструктури держави в цілому і окремих регіонів.

Мета статті. Нині рівень зношеності інфраструктури та рухомого складу залізничного транспорту України сягнув критичної позначки і разом із катастрофічною нестачею інвестиційних ресурсів для їх відновлення та модернізації створюють масштабну державну проблему, унеможливають динамічний розвиток галузі та формують низку загроз для економіки країни. Зазначене вимагає зосередження уваги дослідників на практичних питаннях реформування галузі, формування нової організаційної структури, розвитку конкурентного середовища на ринку залізничних послуг. Метою статті є проведення аналізу сучасного стану перевезень залізничним транспортом та визначення пріоритетних напрямків і перспектив інтеграції українських залізниць у глобальну транспортну систему.

Виклад основного матеріалу. Транспорт поєднує регіони країни, забезпечує потребу народного господарства в перевезеннях людей і вантажів, являє собою сполучну ланку між виробниками й споживачами товарів і послуг. Залізничний транспорт є однією з основних складових частин транспортної інфраструктури, що має визначальне значення для забезпечення господарських зв'язків і платоспроможного попиту громадян на перевезення. Цим визначається його вирішальне значення для соціально-економічного розвитку держави й суспільства [17].

Надійне забезпечення економічної безпеки на всіх рівнях можливо за умови стійкого функціонування транспортної галузі, тому що її потенціал є визначальним стабілізуючим фактором антикризового розвитку, гарантом економічного зростання й підтримки економічної незалежності і безпеки країни [18]. Провідне значення для залізничного транспорту України обумовлено двома основними факторами: техніко-економічними перевагами порівняно з іншими видами транспорту та збігом напрямку й потужності основних транспортно-економічних потоків України й світу з географічним положенням українських залізниць.

Залізничний транспорт здійснює основний обсяг перевезень у низці систем утворюючих, стратегічно важливих галузей, серед яких вугільна, нафтовидобувна й нафтопереробна галузі, видобуток і переробка чорних металів, виробництво будівельних матеріалів тощо. Ці галузі забезпечують стійке функціонування народногосподарського комплексу й безпосередньо впливають на економічну безпеку держави [19].

Важливість залізничного транспорту полягає, по-перше, у тому, що Україна знаходиться на шляху між країнами Європи та Азії, які стрімко розвиваються. Через територію України проходять транспортні коридори як Схід – Захід та Балтика – Чорне море. По-друге, він має такі переваги як відносно низькі тарифи, відносна безпека і регулярність перевезень.

На даний час залізниця в основному задовольняють потреби суспільного виробництва та населення у перевезеннях. Проте стан виробничо-технічної бази залізниць і технологічний рівень перевезень за багатьма параметрами не відповідає зростаючим потребам суспільства та європейським стандартам якості надання транспортних послуг, що найближчим часом може стати перешкодою для подальшого соціально-економічного розвитку держави.

До проблем, які слід розв'язати для забезпечення подальшого розвитку залізничного транспорту, належать:

- недосконалість нормативно-правових актів, що регулюють діяльність залізничного транспорту, та невідповідність його організаційної структури умовам розвитку ринкової економіки країни;
- недостатня прозорість фінансової діяльності галузі;
- низький рівень конкуренції на ринку залізничних перевезень;
- високий рівень зносу основних засобів.

На виникнення проблем діяльності та розвитку залізничного транспорту в Україні вплинув цілий ряд негативних факторів, зокрема:

- прогресуюче старіння основних фондів (рис.3.). Нині фізичний знос рухомого складу залізниць становить майже 90%, у т.ч.: тепловози – 95,1%, електровози – 90,7%, пасажирські вагони – 85,9%, вантажні вагони – 88,2%. При цьому рухомий склад українських залізниць не лише зношений, а й технічно, конструктивно і морально застарілий, оскільки основна частина вагонів та локомотивів побудована за технічними вимогами 60–70-х років. Масштабної модернізації потребує залізнична інфраструктура, фізичний знос якої перевищує 60%, у т.ч. колійного господарства – 86%. Внаслідок цього обмежується

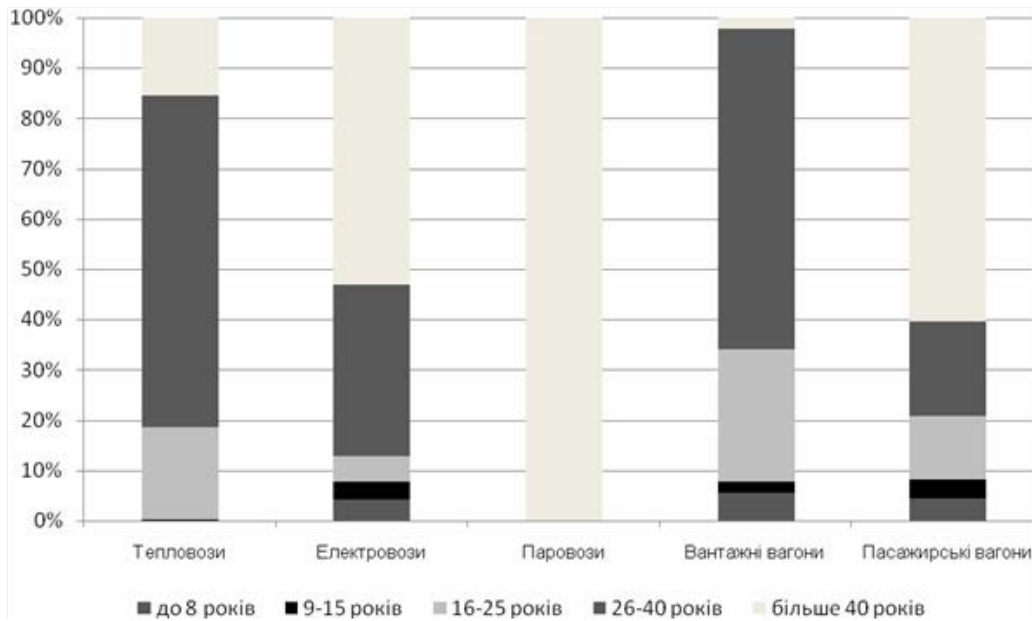

Рис. 3. Рухомий склад залізничного транспорту за роками випуску, %

Джерело: [20]

швидкість руху поїздів, виникає реальна загроза безпеці перевезень пасажирів, можливості виникнення техногенних катастроф [21];

- відсутність державної підтримки інноваційного розвитку галузі та недосконала законодавча база для залучення інвестицій;

- низький рівень тарифів на перевезення пасажирів і відсутність дієвих механізмів компенсації збитків при наданні суспільних послуг, що призводить до перехресного субсидування збиткових пасажирських перевезень за рахунок вантажних;

- випереджаюче зростання цін на продукцію, що споживається залізничним транспортом, порівняно з темпами зміни тарифів на перевезення.

Стабільне та ефективне функціонування залізничного транспорту є необхідною умовою для забезпечення обороноздатності, національної безпеки і цілісності держави, підвищення рівня життя населення. Тому необхідним є вжиття кардинальних заходів для удосконалення системи управління залізничним транспортом та забезпечення державної підтримки його реформування.

Проведення ринкових перетворень на залізничному транспорті сприятиме прискоренню темпів європейської інтеграції, налагодженню більш тісного міжнародного економічного співробітництва та підвищенню конкурентоспроможності українських залізниць на ринку транспортних послуг, дасть можливість ефективно використовувати вигідне геополітичне розташування України, а також збалансувати інтереси залізниць та споживачів їх послуг.

Виходячи з відносної цілісності світової економічної системи, всеосяжна глобалізація розмиває межі між внутрішньою і зовнішньою середовищами, між внутрішньою і зовнішньою політикою. Виникає необхідність вироблення певної стратегії економічного взаємодії національної економіки зі світовим господарством, тобто моделі стратегії зовнішньоекономічних зв'язків національної еко-

номіки із зовнішнім світом. Таким чином, реформування транспортної інфраструктури має проводитися на основі концепції реалізації стратегії зовнішньоекономічного розвитку держави [22].

В даний час геополітичним курсом України є цілеспрямовані зусилля глибокої інтеграції в глобальну світову економіку, що вимагає від держави конкретного вироблення економічної моделі, конкретних геостратегій розвитку суспільства, що визначають зміст концепції розвитку країни на сучасному етапі.

У зв'язку з цим транспортно-економічна стратегія визначає розвиток міждержавних повідомлень, і транспорт вписується в геоeкономіку як інструмент розвитку, формуючи парадигму на сучасному етапі.

Світова криза початку XXI ст. посилила негативні тенденції відставання в економічному розвитку держав і необхідність модернізації транспортної інфраструктури. Тривалий час в нашій країні, як і в більшості країн світу, найпоширенішою і загальноприйнятою була концепція транспортної системи, яка зводилася до наступних принципових положень.

1. Транспортна система кожної країни має визначальне значення в першу чергу для розвитку економіки, для забезпечення внутрішніх потреб національного господарства, для безпеки держави та т.д.

2. Більшість залізничних шляхів в нашій країні (так само як і інші транспортні шляхи) будувалися без належних економічних розрахунків, оскільки орієнтація на внутрішні потреби національної економіки передбачала, що розподілений економічний ефект збережеться всередині країни. А як він буде розподілений – питання друге.

3. Не достатньо уваги приділялось розвитку обслуговування міжнародних перевезень оскільки національна економіка розвивалася з опорою в першу чергу на власні ресурси.

4. Не надавалося значення ролі транзитів, забезпечення переміщення пасажирів і вантажів від одного кордону країни до іншого. Транзит розглядався в колишній концепції виключно в контексті доходів перевізника.

5. Швидкість доставки вантажу в колишній концепції іноді враховувалася, але вона ніколи не була визначальним фактором, що впливає на обсяги транспортних послуг.

Основні положення нової концепції розвитку транспортної системи і в особливо залізничного транспорту повинні базуватись на наступних принципах:

1. Транспортна система повинна створюватися як складова частина міжнародної транспортної системи і повинна бути в неї інтегрована. Існує загальносвітова транспортна система і транспортна система кожної країни – її частина. Країна, ізольована від міжнародної транспортної системи, приречена на неефективність розвитку в умовах глобальної економіки. Економіка будь-якої країни не здатна розвиватися у відриві від всього світу. З цієї причини визнаються недейсними і орієнтація на внутрішній економічний ефект. Транзит є свідчення включення національної транспортної системи в світову.

2. Створення глобальних і регіональних транспортно-логістичних систем, забезпечують впровадження сучасних технологій перевізного процесу.

3. Розвиток інтермодальних перевезень на основі участі в даних процесах двох і більше видів транспорту.

4. Зростання ролі транспортного комплексу в забезпеченні потреб міжнародного виробництва і обслуговування зовнішньої торгівлі і переходу від торгової моделі інтеграції до виробничо-інвестиційної моделі інтернаціоналізації з розвитком великомасштабних залізничних проектів.

5. Розвиток високошвидкісного руху.

6. При домінуючій ролі морського транспорту зростає роль залізничного, в тому числі високошвидкісного, і трубопровідного транспортів. При цьому розвивається взаємодія всіх видів транспорту при організації інтермодальних перевезень.

7. Зростання ролі і можливості застосування інформаційних технологій як в організації перевізних процесів, так і забезпеченні контролю та безпеки транспортних комплексів і систем.

8. Зростання ролі державно-приватного партнерства в інвестиційній політиці розвитку транспортних комплексів і транспортної інфраструктури.

9. Розвиток контейнерних перевезень як морським, так і залізничним транспортом. Уніфікація транспортних засобів для перевезення контейнерів.

Висновки і пропозиції. На основі проведеного дослідження особливостей розвитку залізничної галузі в Україні визначено, що основними проблемами залізничного транспорту, які потребують першочергового вирішення, є:

1. В напрямку покращення техніко-технологічних параметрів рухомого складу залізничного транспорту вважаємо такі:

1.1. Відновлення локомотивного парку залізничного транспорту, а саме: а) сучасними зразками техніки, що відповідають зростаючим вимогам й надають можливість підвищити їх продуктивність з одночасним зменшенням енергозатрат; б) застосування якісно нових технічних рішень, що суттєво підвищують економічність рухомого складу і подовжують термін його служби з подальшим сервісним обслуговуванням модернізованих машин; в) через відмову від ремонту тепловозів на користь їх корінної модернізації із суттєвим покращенням характеристик;

1.2. Оновлення вантажних вагонів для забезпечення заявлених до перевезення вантажів.

1.3. Оновлення пасажирського рухомого складу шляхом формування замовлень для завантаження національних виробників випуском рухомого складу нового покоління.

2. В напрямку розвитку та підвищення технічного рівня інфраструктури залізничного транспорту вважаємо такі:

2.1. Електрифікація перспективних ліній (у напрямку державних кордонів та портів) залізничної мережі з високою інтенсивністю руху поїздів, що сприятиме відносно швидкій окупності.

2.2. Масштабна модернізація інфраструктури залізниць, зокрема вирішення проблемних питань розвитку інфраструктури залізничного транспорту і знайдення рішень для випадків, де потенціал існуючих ліній не використовується повністю з метою збереження за Україною її транзитного потенціалу.

2.3. Розподіл залізничної мережі для окремого використання пасажирським та вантажним залізничним сполученням на стратегічних залізничних дорогах; визначення ліній для обслуговування пасажирських перевезень, які зв'яжуть швидким сполученням обласні центри із Києвом та між собою, що сприятимуть підвищенню мобільності населення, кращій інтеграції сусідніх міст, дозволять створити швидкісний міжкордонний коридор, а також підвищити рівень сервісу для пасажирів та ліній для вантажних перевезень, що дозволить привести швидкісні показники роботи залізничного транспорту до європейських, покращити безпеку на залізничних шляхах та рівень сервісу для вантажовласників.

Список літератури:

1. Дейнека О.Г. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку підприємств залізничного транспорту [Текст] / О.Г. Дейнека, О.В. Дикань, О.Г. Диколенко, Л.Н. Ганич // Збірник наукових праць УкрДАЗТ. – 2013. – Вип. 135. – С. 131-135.
2. Дергоусова А.О. Стратегічний розвиток залізничного транспорту в умовах реформування [Електронний ресурс] / А.О. Дергоусова // Ефективна економіка. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1555>.
3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Шапочка М.К. Сучасний стан та трансформація залізничного транспорту в умовах ринкових відносин [Текст] / М.К. Шапочка, О.І. Рибіна / Економіка та управління національним господарством // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2011. – № 1(13). – С. 50-54.

5. Дикань В.Л. Соціально-економічна модернізація залізничного транспорту України // Дикань В.Л., Калініченко Л.Л. Розвиток методів управління та господарювання на транспорті. – 2012. – № 38. – С. 121-131.
6. Ейтутіс Г.Д. Міжнародний вимір продуктивності залізничного транспорту України як основа вибору напрямів його модернізації / Ейтутіс Г.Д., Карпов В.М., Никифорок О.І. // Економіст. – 2014. – № 5. – С. 63-68.
7. Карпов В.М. Проблеми модернізації залізничного транспорту на інноваційній основі // Проблеми економіки та управління на залізничному транспорті. – ЕКУЗТ 2009: Матеріали IV Віжнародної науково-практичної конференції. – К.: ДЕГУТ, 2009.
8. Никифорок О.І. Політика модернізації наземних транспортних систем: дис. ... доктора екон. наук : 08.00.03 / Никифорок Олена Ігорівна. – К., 2016. – 482 с. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2016/04/diss_Nikiforuk.pdf.
9. Макаренко М.В. Основи управління економічними процесами на залізничному транспорті України : монографія / М.В. Макаренко. – К.: КУЕТТ, 2003. – 478 с.
10. Бараш Ю.С. Управління залізничним транспортом країни : монографія / Ю.С. Бараш. – Д.: ДНУЗТ ім. академіка Лазаряна, 2006. – 264 с.
11. Колесникова Н.М. Теорія адаптивно-організаційного механізму ціноутворення на залізничному транспорті в умовах реформування галузі : монографія / Н.М. Колесникова. – К.: КУЕТТ, 2007. – 349 с.
12. Блудова Т.В. Транзитний потенціал України: формування та розвиток. – К.: НІПМБ, 2006. – 274 с.
13. Варналій З.С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення : монографія / З.С. Варналій, Д.Д. Буркальцева, С.О. Саєнко. – К.: Знання України, 2011. – 299 с.
14. Горбулін В.П. Інформаційні операції та безпека суспільства: загрози, протидія, моделювання : монографія / В.П. Горбулін, О.Г. Додонов, Д.В. Ланде. – К.: Інтертехнологія, 2009. – 164 с.
15. Мунтіян В.І. Економічна безпека України / В.І. Мунтіян. – К.: Вид-во КВПЦ, 1999. – 464 с.
16. Новікова А.М. Україна в системі міжнародних транспортних коридорів. – К.: НІПМБ, 2003. – 494 с. – С. 78.
17. Стратегічні напрями розвитку транспортної галузі України у післякризовий період : аналіт. доп. / Д.К. Прейгер, О.В. Собкевич, О.Ю. Смельянова; за заг. ред. Я.А. Жаліла. – К.: НІСД, 2012. – 112 с.
18. Пасічник А.М. Сучасні транспортно-митні технології міжнародних перевезень товарів [Текст]: монографія / за ред. А.М. Пасічника. – Дніпропетровськ: АМСУ, 2012. – 288 с.
19. Система економічної безпеки держави / Під заг. ред. д.е.н., проф., заслуженого економіста України Сухорукова А.І. – К.: ВД «Стилос», 2009. – 685 с.
20. Стасюк О.М. Техніко-технологічна модернізація як один з пріоритетів розвитку залізничного транспорту України // Ефективна економіка. – 2017. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5432>.
21. Колективна монографія «Розвиток інфраструктурних секторів як чинник реалізації пріоритетних напрямів економічної політики України». Колективна монографія за наук. ред. д.е.н. Никифорок О.І.; НАН України, ДУ «Інститут екон. та прогноз. НАН України». – К., 2017.
22. Пасічник А. Методологія формування логістичної транспортно-митної інфраструктури в Україні [Текст]: монографія / за ред. А.М. Пасічника. – Дніпропетровськ: УМСФ, 2016. – 168 с.

Мирошниченко С.В.

Університет таможенного дела и финансов

ОТНОСИТЕЛЬНО ПРИОРИТЕТНЫХ НАПРАВЛЕНИЙ РАЗВИТИЯ ТРАНСПОРТНО-ТАМОЖЕННОГО КОМПЛЕКСА ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОГО ТРАНСПОРТА

Аннотация

В статье проведен анализ современного состояния железнодорожного транспорта Украины и исследованы внутриотраслевые проблемы, которые делают невозможным динамичное развитие железнодорожного транспорта и создают угрозы для экономической безопасности страны. Подтверждена невозможность дальнейшего отсрочки трансформации отрасли на рыночных принципах. Предложены механизмы дальнейшего развития и реформирования.

Ключевые слова: Транспортные системы, транспортные коридоры, транспортная инфраструктура, железнодорожный транспорт, реформирование железнодорожной отрасли, экономическая безопасность.

Miroshnichenko S.V.

University of Customs and Finance

REGARDING PRIORITY DIRECTIONS OF THE DEVELOPMENT OF THE TRANSPORTATION AND CUSTOMS COMPLEX OF RAILWAY TRANSPORT

Summary

The article analyzes the current state of the railway transport in Ukraine and explores the intra-sectoral problems that make dynamic development of rail transport impossible and creates threats to the economic security of the country. Confirmed the impossibility of further postponement of the transformation of the industry on market principles. Mechanisms for further development and reform are proposed.

Keywords: Transport systems, transport corridors, transport infrastructure, railway transport, railway sector reform, economic security.